

HORVÁTH JÁNOSSAL, A 2010–2014-ES MAGYAR ORSZÁGGYŰLÉS KORELNÖKÉVEL, A GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN FELSŐ KERESKEDELMi ISKOLA EGYKORI NÖVENDEKÉVEL BESZÉLGETETT TAKÁCS GÉZA

A Szerb Antal-hatás

LÁTÓSZÖG

– Szerb Antal tanári történetéről keveset tudunk.

– A Szerb Antal-történetben én nem nagyon vagyok hasznos, értékes. Szerb Antal tanár urat négy éven át a folyosón láttam, időnként a tanteremben, ő is tanított, meg a Pásztor József tanár úr is.¹ Négy éven át² a Vas utcában ők voltak a tanárim, a magyar irodalom tanárim, és hát tudhatnék róluk többet is, mint amennyit tudok.

A nyolc esztendő középiskolai években volt néhány olyan tanárom, akit mentornak nevezhetnék. Miért, és mennyiben volt Szerb Antal tanár úr is köztük? Számomra a magyar irodalom akkor még – érdekes, miért volt ez így – l’art pour l’art irodalom volt. Úgy érdekelt, mint irodalom. Nem úgy, mint ahogy mostanában, közgazdászként, politikusként, amikor már Eötvös József-re és Jókaira is mint társadalmelemzőkre gondolok. Pedig Berzsenyi, Vörösmarty és a többiek mind nagyon jelentősen formáltak engem. De, hogy a magyar irodalom tanára volt-e az, aki miatt olyan fontos volt nekem az irodalom, ezen gondolkodnom kell.

– Azt mondta egy interjúban, hogy fiatalemberként azért választotta a Kisgazdapártot, mert ott tudta elképzelni, hogy Adyrt szavalnak, Arany Toldiját olvassák.³ Ez is erős irodalomélményre utal, miközben mégis a közgazdasági pályát választotta.

– Bennem a közgazdasági érdeklődés majdnem zéró volt. Pedig gazdasági iskolába jártam. De a felsőkereskedelmi fiúiskolába valójában a rangja miatt kerültem. Engem azonban az irodalom és a történelem érdekelt. Úgy lettem közgazdász, hogy azokban az ifjúsági egyesületekben, melyekbe beléptem (önképzőkör, cserkészlet, Soli Deo Gloria), valahogyan mindig én lettem a pénztáros.

Az iskola kiválóságához tartozott természetesen Szerb Antal irodalomtanár úr jelenléte is. Ezt mi, diákok tudtuk, tanáraink is dicsekedtek vele. Író ember volt, regényeket írt, ez eléggé elfoglalta őt, nem volt különösebben aktív szereplője az iskola életének. Ott volt közöttünk, de talán kevésbé, mint azok a tanárok, akik elvitték a diákjait ide vagy oda. Én vele talán egyszer voltam valahol, valamilyen rendezvényen.

¹ Szerb Antal 1926-tól tanít az iskolában, eleinte angolt, franciát, később németet és irodalmat is. 1944. április 24-i dátummal kapja meg a zsidók közszolgálatának megszüntetéséről szóló kormányrendeletre hivatkozva a kényszernyugdíjaztatásáról szóló határozatot. (<http://bfl.archivportal.hu/data/gallery/images/szerba.jpg>)

² 1936–40

³ Horváth János 90. születésnapjára két kötet is készült, egy emlékkönyv (Farkas, 2011) és egy életútinterjú (Spangol, 2012).

Az viszont igen hatásos volt, amikor arról beszélt, hogy Pezenhoffer tanár úr miért óvja annyira a diákjait attól, hogy Adyt olvassanak.⁴ Mi faggattuk erről, vagy talán ő maga tette fel a kérdést? Az is lehet, hogy csak olyan ügyesen fordította a dolgot, mintha mi érdeklődtünk volna. Pezenhoffer Antal szerint Ady egy immorális valaki volt. És nem is volt magyar, hiszen a versében azt mondja, hogy svábnak, tótnak, zsidónak én nem vagyok magyar. Ady ezt persze kérdezte, de Pezenhoffer tanár úrnál ez mintha már kijelentő mondat lett volna.⁵

Szerb Antal nem vitakozott, hanem elmondta, hogy ki is volt Ady, mit üzent, hogyan gondolkodott, írt. Úgy estünk szerelembe Adyval, hogy észre se vettük. Talán ebből, ilyesféléből állt nálam a Szerb Antal-hatás.

Emlékszem, ahogy összehasonlította Petőfit és Adyt, milyen elegánsan, szépen csinálta. Nem kezelte le Petőfit. Nem emelte Adyt Petőfi fölé. Csak más alkat, más kor, más személyiség... Érdekes, ahogy ezt felidézem, sose gondoltam erre.

Nem bánta, hogy én népi módon szavaltam, *Ég-a-napmelegtől-a-kopár-szik-sarja*, ma is több versszakot tudok a Toldiból. És sok vers megmaradt bennem. Mi volt ebben a szerepe Szerb Antalnak? Megszeretette velünk az irodalmat.

Kisebb koromban, elemi iskolában zsolttárokra tanultam, meg más verseket is. A 35. zsolttár, *Perelj Uram perlőimmal*, a 42. zsolttár, *Mint a szép híves patakra*, ma is tudom őket, ezek számomra versek.

Szerb Antal nem volt diszciplináris ember. Se nem különösebben dicsérő vagy kárhoztató. Hatásos tanár volt, anélkül, hogy hatni akart volna, vagy látszott volna, hogy hatásra törekszik. Úgy kommunikált, hogy nem volt orátor. Ha a versmondásunkat értékelte, akkor is erre figyelt, *ne úgy mond, kiabálva: Ki áll amott a szirttetőn, Hunyad magas falánál,⁶ hanem lassan, megfontoltan*. A polgár, az Angliáról író ember jut eszembe róla.

A Gróf Széchenyi István Felső Kereskedelmi Iskolában érték volt, de nem volt kirakati tárgy.

– *Voltak a középiskolában zsidó osztálytársai?*

– A Vas utcában három párhuzamos osztály volt. Én a C osztályba kerültem mint református, mert az A és a B is katolikus osztály volt. Negyven volt az osztálylétszám. 20 zsidó volt és 20 nem zsidó. 16-17 református, egy-két lutheránus, és volt egy unitárius diáktársunk is, emlékszem rá. Így telt el a négy év, nem ment el és nem is érkezett senki. Elegáns iskola volt, aki egyszer ott volt, az ott volt. Mint ahogy amerikai életemből tudom, aki egyszer a Harvardra bekerült, az ott is marad, az élete végéig Harvard-diák lesz. Valami ilyesmi...

A 20 zsidó osztálytárs, ők... olyanok voltak, mint a többiek. A legkitűnőbb, Fenyő Gyuri, ő volt az osztályelső. De a legostobábbak egyike-másika is zsidó volt, akiknek – az ostoba nem jó szó – nehezebb

érték volt,
de nem volt kirakati tárgy

⁴ Pezenhoffer Antal (1893-1973) a protestantizmust és a kommunizmust rokonságuk alapján egyaránt elvető, ultramontán, Habsburg-hú katolikus pap, Petőfit, Adyt, Móriczot ugyanolyan határozottan utasítja el, az ötvenes-hatvanas években ebben a szellemben írja 13 kötetes nemzeti történelmét az esztergomi főegyházmegyei könyvtárban, magánkiadásban már több része megjelent. 1949-ig a Vas utcai kereskedelmi tanára. B-listára kerülve elbocsátják. (<http://pezenhoffer.blogspot.hu>)

⁵ Itt két Ady vers keveredik, az *Én nem vagyok magyar?* és a *Seregesen senkik jönnek*.

⁶ Czuczor Gergely: *Hunyadi*

ben ment a tanulás. Nem mondanám, hogy a zsidó elit gyerekei jártak hozzánk, inkább olyan mindenfélék. Nem jelent meg sehogy közöttünk, se szóban, de talán még gondolatban sem, hogy áll a társadalom a zsidósághoz. Nem volt zsidókérdés. Nem volt se elkülönülés, se elkülönítés.

Amit zsidósznak mond a köznyelv, a sztereotípiák, „fukar, ügyeskedő, okos, mert hiszen zsidó”, ezek sem fordultak elő. Jó baráti, osztálytársi viszonyok közt éltünk. Talán az is magyarázza ezt, hogy a tanároknak szinte a fele maga is zsidó volt. Nem tudom, hány budapesti iskolára volt jellemző ez akkoriban. Molnár tanár úr, a fizikatanár, Mérei tanár úr, a kémiantanár, Deák tanár úr, a kereskedelmi mérleg tanára egyaránt zsidók voltak. De hát én honnan tudtam ezt? Talán onnan, hogy az iskolában a vallási ünnepeket megünnepele-ték. A reformátusoknak van egy saját ünnepe, október 31-e, a reformáció napja. Akkor a reformátusok nem mentek iskolába. A zsidó ünnepeken, két-három alkalommal, nem tudom a zsidó sátoros ünnepeket felsorolni, akkor a zsidók nem jöttek iskolába, és természetesen a zsidó tanárok sem. Azt hiszem, innen emlékszem, hogy az említett tanáraim zsidók voltak.

Pásztor tanár úrnak, aki magyartanított, még volt egy vállalkozása is, a József Fiúnevelő Intézet. Bentlakásos intézmény volt, konviktus. Azok a fiúk laktak ott, akik nem pestiek voltak. Emlékszem egy Könyves nevű Pozsonyból jött kollégista fiúra, akinek segítettem matematikában. Történetesen Pásztor tanár úr zsidó volt, s ez lehet, hogy szerepet játszott abban, hogy vállalkozott ennek az intézetnek a megteremtésére. De mindenekelőtt kitűnő irodalomtanár volt. Ez számított.

A csoportos megbélyegzésről nekem magamnak vannak fájdalmas emlékeim

még a Pannónia utcai polgári iskolából. Pestre kerülésemet követően, ott a gyerekek – többségében munkások gyerekei – kis parasztnak neveztek, lenézően, lekezelően. Egyfelől a termetem miatt, másfelől a cecei tájszólásom miatt. De aztán a cserkészlet révén integrálódtam. A Vas utcában,

kutatva az emlékeim közt, egyszer Deák tanár úr órán azt mondta, hogy hát tudják, ezt az iskolát Budapest polgárai tartják fent.

(A Széchenyi nem állami iskola volt, hanem székesfő-

városi.) Ketten voltunk falusiak, nem tudom, hogy rám nézett-e, vagy sem, de azt éreztem, hogy rólam van szó. De különben se numerus clausus, se antiszemitizmus, se előnyök vagy hátrányok.

Mindnyájan büszkék voltunk Fenyő Gyurira. Négy éven át mindig ő volt az osztályelső. A tanárok Fenyő Miksát is emlegették vele kapcsolatban. Fenyő Miksa bácsival én jó barátságba kerültem később Amerikában, de sose kérdeztem meg tőle, hogy rokonok voltak-e.

– *Mi lett Fenyő Gyurival?*

– Nem tudom. Hát ez nagyon nagy hiányosság számomra is, valamiféle sötét érzés, hogy nem tudom, mi lett a zsidó osztálytársaimmal.

– *Egyről sem tudja?*

– Egyről tudom, Freiser Palival '45 elején találkoztam, tehát ő akkor élt. Kérdeztem tőle, hol vannak a többiek? Azt mondta, munkaszolgálatosok, de senkiről sem tudott (tudhatott) közelebbit. Ez volt az utolsó ilyen tárgyú beszélgetésem. Ez hány éve volt? Hatvankilenc éve.

Talán el kellene mennem az iskolába, megnézni, hogy ott az okmányok között

Nem volt zsidókérdés.
Nem volt se elkülönülés,
se elkülönítés.

van-e valami nyom.⁷ Valahogy én sose voltam az érettségi óta abban az iskolában, csak most egy fél éve,⁸ egy ünnepségen. A Radnóti Társaság kiszemelt engem egy díjra, örömmel fogadtam, hívott a díjátadóra, a Vas utcába.⁹ Mondom, ó, jaj, de érdekes, hát az a Vas utca... éppen oda. Így összeesnek néha a dolgok.¹⁰

– *De azt, hogy kint, az iskolán kívül a zsidókat megkülönböztetik, ezt akkor már tudták, tudhatták.*

– Nem, nem, nem. Hát voltak a zsidó olimpikonok meg sportbajnokok meg színészek Kabostól Bársony Rózsiig. Budapesten hány zsidó élt! Nemigen volt tudatos dolog ez akkor számomra...

Így sose tettem fel ezt a kérdést magamnak, és senki se tette fel nekem. Hogy lehet ez?

– *Emlékei szerint mikor találkozott először az antiszemitizmussal?*

– Cecén, a faluban biztosan nem. Zsidó ünnepeken én mentem a Letti nénihez

péntek este meggyújtani a tüzet. A szárított bodzavirágot, meg más gyógynövényeket a zsidó szatócsnak adtam el gyerekkoromban. És a Strasser Sándor bácsi a mészáros, nem hentes, mert zsidó, tehát mészáros! Apám kétszer-háromszor egy évben, ha tényleg marhahúsrá került sor, hiszen az drága volt, akkor hozzá ment. Strasser bácsi volt a terménykereskedő is. Gazdag ember volt. Ugyanott volt a bádogos, Pollák Nándor, biciklit is javított, ezermester volt és szegény.

Cecén, a házunkhoz közel van egy enyhe emelkedő. Kisgyerekkoromban, lehettem hat- vagy hétéves, anyám elküldött a boltba élesztőért. Mentem hazafelé az élesztővel, és egy nagy kecske belelökött az árokba. A zsinagóga előtti árokba. Éveken át forgott a szó a faluban, hogy a Horváth Janit a Zsidóhegyen a kecske belelökte az árokba. De a zsidó azt jelentette, hogy azon a dombon épült a zsinagóga.

Se Cecén, se a Pannónia utcában, se a Vas utcában nem találkoztam az antiszemitizmussal, talán először Szabó Dezsőt olvasva, meg aztán az egyetemen. Hiszen akkor már a hadköteles zsidókat elvitték

⁷ Az iskola honlapján mindössze az osztálynévsorok találhatóak, 1942-től. A korszakra vonatkozó egyetlen mondat így szól: „A jeles épület kitűnő tanárokkal is dicsekedhet. Közülük is kiemelkedik Szerb Antal. Emlékét ma már nemcsak a földszinten elhelyezett, hanem a pár éve – születésének 100. évfordulóján – átadott emléktábla is őrzi. De itt tanított Ancsel Éva filozófus is, s folytathatnánk a sort, mely egy hosszabb lélegzetű kutatómunkát igényelne.” Valójában azonban nem feltűnő a hiány, mert az iskola életének elmúlt száz évéről ezen a honlapon alig esik szó, nem számítva az épület tervezett centenáriumi kötetének szemelvényeit gyűjtő dokumentumot. S a honlapon annak sincs nyoma, hogy a holokauszt emléknapon szó esett-e a holokausztról, s annak iskolai, diák vagy felnőtt áldozatairól. Köztük Szerb Antaltól. Én Horváth János Vas utcai kötődését épp a honlapon fedeztem fel, de mintha ez a dokumentum is eltűnt volna azóta a honlapról, nem bukkantam a nyomára. Talán többet kellene mindezzel törődni az iskolának. Talán pedagógiája része lehetne saját múltja, s ennek a kutatása belekerülhetne tantervekbe, tanítási-tanulási programokba. Kiadtak ugyan 2008-ban egy *Centenáriumi emlékkönyvet*, de a honlapon erről sincs hír.

Pásztor Józsefnek és a fiúnevelőnek is igyekeztem utánanézni, de nem jártam sikerrel, ahogy megválaszolatlan marad az a kérdés is, hogy mi lett a kitűnő Fenyő Gyurival és a többiekkel, beleértve a nem zsidó osztálytársakat is. Hiszen az 1940-ben érettségizett 120 fiatal fiúra iszonyú lehetőségek és választások vártak.

⁸ Erre a beszélgetésre 2014. január 27-én került sor, az Országgyűlés Képviselői Irodaházban. A Radnóti-díj átadására pedig 2013. június 1-én.

⁹ „A MEASZ Radnóti Miklós Antirasszista-díját Prof. dr. Horváth János idén, nyár elején vehette át ifjúságának oly szeretett és fontos színhelyén, kedves iskolájában, a főváros Vas utcai kereskedelmi iskolájában.” (<http://www.antifaszista.hu/bajcsy-zsilinszky-emlekbizottsag.php/1818>)

¹⁰ Egy hírforrás szerint Dr. Horváth János maga kezdeményezte, hogy a díjat ne a közös díjátadón kapja meg, az antirasszista világnapon, hanem később, volt iskolájában. (<http://www.hirhatar.hu/hir/radnoti-dijas-a-magyar-orszagyuules-korelnoke>)

munkaszolgálatra. Visszatérve a Vas utcai élményekre: Szerb Antal tanár úrnál nyoma sem volt annak, hogy ő zsidó volna. S ha jól tudom, ő vallását illetőleg egyébként is római katolikus volt.

– *Igen, így van, már az édesapjával együtt katolizált.*

– Jó volna, ha a mai magyar világ többet tudna minderről. De amit tud, az is jórészt fals és hiányos, vagy eltúlzott, vagy elnagyolt, vagy elsekélyesedett. Persze, van rá magyarázat.

– *És a cserkészek közt? Vagy a Soli Deo Gloriában? Hiszen ezek erőteljesen ideológus szervezetek voltak.*

– A cserkészletben nem volt antiszemitizmus. Hiszen voltak zsidó cserkész-csapatok. Majdnem minden cserkészcsapatban voltak zsidó gyerekek.¹¹ Én a Pozsonyi úton a 423-as számú gróf Tisza István cserkészcsapatnak voltam a tagja, mivel a Pozsonyi úti református egyházi közösséghez tartoztam. Ott is voltak zsidó fiatalok. A református templomba elég sok zsidó, vagy kikeresztelkedett zsidó is járt. A zsidó gimnáziumnak is volt cserkészcsapata. Nagyon stramm fiúk voltak. Nem hiszem, hogy Teleki Pál a zsidó cserkészeket másképp látta volna, mint a többieket.

A Soli Deo Gloriában¹² is voltak nagyobb számban zsidók. A napokban voltam egy balatonszárszói szállodában, a Soli Deo

Gloria régi táborhelyén, egy konferencián, a tanácskozó termek jeles személyekről vannak elnevezve. Köztük több zsidó származású is van. Akikkel én valamikor együtt voltam.

A szárszói konferenciákon is. Ezek a szervezetek nem voltak az antiszemitizmus ébresztői. Inkább ellenkezőleg, amikor már a társadalomban, a politikában nyíltan érzékelhető, tapasztalható volt az antiszemitizmus, akkor épp ezek a szervezetek voltak ellene az antiszemitizmusnak. A cserkészlet, a Soli Deo Gloria nem szerette a Hitlerjugendet. Az antiszemitizmus a közpolitikán keresztül jutott el hozzám, így találkoztam vele.

Meg persze úgy, hogy zsidó barátaim, osztálytársaim, szomszédjaim, vagy akikkel templomba együtt jártunk, mondták, hogy igen, hát ők nem mennek egyetemre, nem mehetnek. De különben is munkaszolgálatra kell menniük.

Ugyanakkor Karácsony Sándor bácsinak, a debreceni egyetemi magántanárnak volt egy bibliaköre, ahol azt hiszem, minden két hétben egyszer, csütörtökön délután körülbelül 15-20-an összeültünk, biblia-

kör volt, de lényegében mindenről szólt, meg persze magáról Karácsony Sándorról is, az ő filozófiájáról, pedagógiájáról, magyarságáról. De jó, hogy ezt most a hangosítóba mondom, hogy kimondom, hát a magyar észjárás professzora, Karácsony Sándor bibliakörének a fele zsidó volt! Éveken át összejártunk, sok zsidó barátot szereztem ott.¹³ Vida Marika, Bíró Gyuri, nevek is eszembe jutnak. Nem tudom, mi lett velük. Ez is a Soli Deo Gloriának volt egy vetülete.

nem tudom,
mi lett velük

¹¹ Szerb Antal is lelkes cserkész volt, naplót is vezetett.

¹² Teljes nevén: Soli Deo Gloria Református Diákszövetség, 1921-ben alakult, 1949-ben megszűnt, majd 1994-ben újjáalakult, a cserkészzettel nagyjából párhuzamosan.

¹³ Karácsony Sándor a szomszéd népekkel való barátság hirdetése miatt 1936-tól rendőri felügyelet alatt áll. „Török Sándor beszélt róla, hogy 1942-ben, azon a napon, amikor az első munkaszolgálatos-behívókat kiküldték, egy legjobban Mikszáthra hasonlító ember, Karácsony Sándor állt meg az ajtójukban. Bemutatkozott, fontosnak tartotta elmondani, hogy ami itt és most az országban történik, az nem történhet a magyar nép nevében és jóváhagyásával. Bocsánatot kért és felajánlotta segítségét, lakását, pénzét és személyét mindazoknak, akik erre rászorulnak.” (Karácsony Sándor, az embertárs, <http://vargharefiskola.gportal.hu/gindex.php?pg=23432156&nid=3835325>)

– *Őn a nyilas időkben börtönbe került mint ellenálló, aztán '47-ben koholt perben kényszer munkára ítélték, ötvenhatos szerepéért emigrálni kényszerült, végül amerikai professzor lett, de a rendszerváltás után, 1997-ben, hetvenhat évesen hazaköltözött, és közéleti szerepet vállalt. Következetes emberi magatartása alighanem az Ön egész életútjának egyik legimponálóbb vonása, a legnehezebb helyzetekben is tudta, hogy mi a dolga, és mit kell tennie. Milyen szerepe volt ebben az iskolának? Eszébe jutnak-e akkor az iskolái, amikor emberi tartásának forrásait keresi?*

– Igen. Az iskola fontos volt formálódásomban. Kezdve a cecei elemitől az egyetemig. Az amerikai egyetemi professzorságig. Amikor harmadik osztályos voltam, az osztályteremben együtt voltak a harmadikosok meg az ötödikesek. Mert hat osztály volt, de csak négy tanító. Tehát a harmadikosok-ötödikesek egy teremben, és a negyedikesek-hatodikosok is. A tanító úr a nap egyik felében az ötödikesekkel foglalkozott, akkor én ott ültem csendben mint harmadikos. De azt mondták, hogy megtanultam az ötödikesek anyagát is, mert nem ritkán, amikor az ötödikesek feleltek, és nem tudta senki a választ, akkor én mondtam meg. Ezt mesélték rólam. Az iskola... az ébresztő, amelyik választ is ad és lehetőségeket is kínál. Nem volt bennem szereplési vágy. De hát tudtam. Ha senki nem tudta, akkor mondtam a választ. A tárjárás. A nándorfehérvári csatát. Versek, zsoltárokat, mindent.

Szerettem a rendszereket megérteni. Például bemagoltam a kémiai táblázatot, a kémiai jelét mind a 92 elemnek. Metán, etán, propán, bután, pentán, hexán... Imponált nekem az, ami az iskolában történik, és kíváncsi vagy önző módon magamévá akartam tenni. Tudatosan, vagy

tudat alatt ez aztán vitt engemet. Hiszen a tanítóknak épp az ilyen diák kell. Volt kereslet az olyan fajta valakikre, mint amilyen én voltam akkor, most is van. Számomra az iskola volt a legfontosabb formáló. Másoknál a család, nálam az iskola.¹⁴ Az iskola révén összetalálkoztam életemben 4-5 olyan emberrel, akikre ma is azt mondhatom, hogy a mentoraim voltak. És ha nem lettek volna, akkor én se lennék az, aki vagyok.

– *És milyen legyen a jó iskola? Milyen lenne, vagy milyennek kéne lennie? Minél több gyermekben ébresszen kíváncsiságot, ambíciót?*

– Hát ilyen. Ez a lényeg. A kíváncsiság. Jé, hát ez így van?! Ez az élmény az iskola... Meg persze a módszer. Hiszen a módszer teszi a tudományt is tudománnyá. Ha nincs az ismeretek közt kapcsolat, akkor nincs semmi, akkor csak egy kupac használhatatlan tudás van.

SZERKESZTŐI UTÓSZÓ

Nem tudom, szabad-e beszélgetni bizonytalanná vált emlékekről. De valahogy kötelességemnek éreztem. Hiszen egyszer már találkoztam, illetve nem találkoztam egy Szerb Antal-tanítvánnyal. Valamikor a nyolcvanas években kollégiumban dolgoztam, s jött a hír a konyha vezetőnőjétől, hogy a szomszédja üzent, ismerem-e az ő régi tanárát, Szerb Antalt.

Mert ő nem feledte. Nem tudtam a dolgot mire vélni, nem értettem meg, mi volna a teendő, nem voltam igazi Szerb Antal-rajongó, az esszéit, a nyelvét, a gondolkodását szerettem, a regényeit kevésbé, visszaüzentem, de hagytam a ki nem

¹⁴ Kisparaszti családban született 1921-ben, édesapja halála után, tízévesen került fővárosi rokonaihoz

mondott invitálást a levegőben. Alighanem még egyszer-egyszer jött valami üzenet, majd az utolsó már tárgyasult egy kötet formájában, Szerb Antal valahai diákja elküldte nekem a Száz vers egy példányát, s most, ahogy leveszem a polcra, még az ajánlást is megtalálom benne:

„Szerb Antal tisztelőjének, Szerb Antalnak egy volt tanítványától.” Aláírás, akkurátusan gépelve is: Molnár Béla. Megmoldítani azonban ez az ajándék sem volt képes. Akkor valahogy a

negyvenes évek távoli múltjának tűnt az egyre izgalmasabb nyolcvanas évek vége felől. Pedig bizonyára Molnár úr szeretett volna mesélni mindarról, amit sokáig nem mesélhetett, amit talán senki nem akart meghallgatni. Vagy éppen a család már nagyon is unta a Szerb Antalos történetét. Nem tudom, alighanem utána kellene nézni.

Talán ezt a mulasztásomat róttam le ezzel a mostani beszélgetéssel. Nem sokat tépelődtem, amikor véletlenül rábukkantam a Vas utcai kereskedelmi, Szerb Antal, és az idős politikus közti kapcsolatra. És Horváth János mintha pontosan értette volna izgatottságom, készségesen és barátságosan fogadott.

Mindez talán azért is tartozik ide, mert Szerb Antalt, noha tudomásom szerint nincsenek pedagógiai dolgozatai, melyeket elemezni, melyekre hivatkozni lehetne, talán mégis számon kellene tartanunk mint tanárt, hiszen 18 évet töltött el, négy tantárgyat oktatta a Vas utcában, s ha irodalomtörténeti szellemét pedagógiaira fordítanánk, miért is ne tennénk, jó kis pedagógiához jutnánk, csupa kreativitás, élet, érzélem minden elemében. De még az is lehet, hogy valójában pedagógiai tapasztalatait fordította át irodalomtörténeté. És ez az a titok, amit

senki nem ért, hogy miként is volt képes az olvasó nagyközönség nyelvén eltalálnia, lehet, hogy a semmibe vett tanársága volt a titok. Vagy legalábbis része a titoknak. S az sem lehetetlen, hogy tanári története befolyásolta utolsó két éve személyes döntéseit. Nehéz nem gondolni erre annak,

aki valódi emberi tételként tud kezelni majd húszévnnyi középiskolai tanárságot.

Poszler György azt írja: „Igazi lételeme a könyvtárszoba volt” (Poszler, 1973).

Szerb tanársága, amit akkor legalább sajnálattal kellene említenie, mint afféle kényszerűséget, a monográfiában se nem tét, se nem téma. Ahogy a legfrissebb Szerb Antal-monográfiában sem (Havasréti, 2013). Melynek több száz tételnyi hivatkozott irodalmában egyetlen pedagógiainak vélhető tétel sincs. Az író életét jelentős részben kitöltő tanársága érdemben nem kerül szóba, mintha pusztán tartalmatlan pénzkereset lett volna (lehetett volna). Így hát nem meglepő, bár alig merem leírni, hogy a Szerb Antal Gimnázium honlapján található írói életrajzban a névadó tanársága meg sem említődik. Igaz, a Vas utcai honlapja is elég szűkszavú, nem tudom, hány évnek kell még elteltie, hogy felkerüljön néhány sor Szerb Antalról, az iskola egykori, mártírhalált halt tanáráról. Nem szívesen tételezem fel azt, noha logikus volna, hogy Horváth János úgy volt vendég a Kereskedelmiben a MEASZ meghívására, hogy az iskola nem tudott mit kezdeni kiváló diákjának látogatásával. Igaz, korábban sem merült fel, hogy a világiárta professzort, közgazdászt meghívják egy beszélgetésre az egyetemi gyakorló státuszára büszke iskola diákjaihoz.

Az iskola friss pedagógiai programjából másolom ki a Hagyományok cím alatt található mondatot: „A humanizmusra, a realitásra nevelés fontos eszköze, hogy évről

az iskola... az ébresztő,
amelyik választ is ad és
lehetőségeket is kínál

évre felkeresünk a kerületben egy nyugdíjas klubot karácsonykor.” Szerb Antal emlékének őrzése azonban, úgy látszik, a pedagógiai program szerint legalábbis, nem tartozik az iskola említésre méltó hagyományai közé, mint ahogy a holokauszt emléknapszem (bár utóbbi azért az iskolai naptárba be van írva), hogy a humanitásra és a realitásra nevelésről ne is essék most szó.

Mindez persze csak egy honlap látszata, jó volna azonban törődni az efféle látszatokkal, annál is inkább, hiszen ez a törődés (a honlappal) a diákoknak alighanem ked-

vére (és javára) volna. S a régi jó tanárok segíthetnének elfogadtatni a maiakat.

Az interjú elkészítésének legközvetlenebb indítéka az volt, hogy szerkesztőként próbálok a pápai 2012-es *Elfeledett szomszédaink* című nagy sikerű kiállítás szellemében cselekedni (a kiállítás ezen a nyáron a Rumbach Sebestyén utcai zsinagógában volt látogatható augusztus 25-ig.) Visszaperelni az időt, a jóvátehetetlenül lepergett napokat, hónapokat, évtizedeket. S nem hagyni elúszni a jelent.

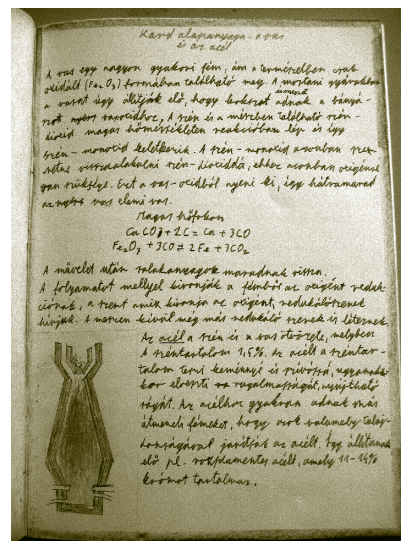
IRODALOM

Farkas Judit Antónia (2011, szerk.): *Nagy idők tanúja – Emlékkönyv Horváth János 90. születésnapjára*, Polgári Magyarorszáért Alapítvány, Budapest.

Havasréti József (2013): *Szerb Antal*. Magvető, Budapest.

Poszler György (1973): *Szerb Antal*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Spangel Péter (2012): *Élő történelem – Horváth Jánossal, a parlamenti képviselők doyenével beszélget Spangel Péter*. Kairosz, Budapest.

BELÁK DÁVID – A kézi kovácsolás mára Európában szinte eltűnt. Akik még ezzel foglalkoznak, azok már csak művészek. Megadattott a szerencse, hogy egy igazi műhelyben kardot kovácsolhattam.